

מרחמא [אף לחכמים הסוברים שמרחמת היא וולד של אחר], מכל מקום יש להסתפק: **כי מרחמא דמינה דלא מינה לא** [שמא אין היא מרחמת אלא את מינה], אך זו שמניקה חזיר ודאי בנה הוא —

או דילמא: **דלא מינה נמי מרחמא** [פעמים שמרחמת היא אף וולד שאינו מינה].

לאכילה מספקא ליה ואפילו לרבן שמעון בן גמליאל: אם תמצא לומר סבר יולדת מרחמא [ולענין אכילה מסתפק הוא לפי רבי שמעון בן גמליאל להצד שאף אם לא ילדה את זה בדוקא הרי היא מרחמת אותו, מכל מקום שמא אינה מרחמת אלא] **דמינה, אבל דלאו מינה — אם לא שבנה הוא — לא** היתה מרחמתו ובהכרח שבנה הוא ומותר באכילה —

או דילמא: **דלאו מינה נמי מרחמא** [אף וולד שאינו מינה הרי היא מרחמתו] ואם כן, שמא לאו בנה הוא ואסור באכילה.

ומסקינן: תיקו!

מתניתין:

רבי יוסי בן המשולם⁽¹⁾ אומר:

חזיר בהכרח שהוא בנה], ולפיכך **אשמעינן חזיר ואפילו דלאו מינה נמי, דאיבא למימר דלמא מרחמא** [ולכך השמיענו רבי יוחנן את הספק בחזיר, לומר, שאפילו את מי שאינו מינה יש לומר שהיא מרחמת] —

והיינו דאמר רבי יוחנן:

בעי אחאי בריבי [נסתפק אחאי שהיה אדם גדול וחשוב בדורו]:

ראה חזיר שכרוך אחר רחל מהו?

ומפרשת הגמרא את הספק:

מאי קמיבעיא ליה [מה נסתפק אחאי], **אילימא** לפטורה מן הבכורה, **וקמיבעיא ליה לאחאי: אי הלכתא כרבן שמעון בן גמליאל** ופטורה מן הבכורה, **אי הלכתא כרבן הסוברים, אפילו מי שאינה יולדת מניקה אחר. כך אי אפשר לומר, שהרי אם כן: תיבעי ליה טלה, היה לו להסתפק כשמניקה היא טלה, שהרי באופן זה נחלקו רבן שמעון בן גמליאל ורבנן.**

אלא: **כי קמיבעיא ליה לבכורה ואליבא דרבנן, לאכילה ואליבא דרבן שמעון בן גמליאל:**

לבכורה מספקא ליה, ואפילו לרבנן דאמרי

בהערה לעיל]. אבל אם עיקר הספק הוא אם לרבי שמעון בן גמליאל יולדת מרחמת, אם כן, לשמועין טלה, שעל ידי זה אנו מבינים עיקר הספק שלו, אבל השתא דנקט חזיר, יש לטעות שעיקר הספק שלו דילמא לא קאמר רבי שמעון בן גמליאל בחזיר, מטעם דרובא וחזקה רובא עדיף [ראה עוד שם].

1. במשניות הנדפסות: "רבי יוסי בן משולם".

דאפשר דהלכה כרבנן ולא לקי משום אותו ואת בנו!?

ותירץ: לפי הסלקא דעתין שאין חילוק בין ילדה ללא ילדה, ועיקר הספק הוא שמא הלכה כרבנן, לא שייך להקשות "לשמועין טלה", דחזיר איצטריך להשמיענו, דאפילו חזיר שאינו מינו ויש רוב לומר שאינו בן הטלה, [כי רוב בהמות במינן יולדות], מכל מקום אזלינן בתר חזקה, ולא בתר רובא [וכפי שנתבאר הטעם

גמרא:

אמר רב: הלכה כרבי יוסי בן המשולם.

בעו מיניה מרב הונא: כנגדו ביום טוב מהו להתיר כשם שהתיר רבי יוסי בן המשולם? וצדדי הספק הם:

האם כוונת המשנה שיכול הוא בכוונה תחילה לתלוש את השער, וטעמא דרבי יוסי **בן המשולם**, הוא, **משום דקסבר תולש** (7) **לאו היינו גוזז**, ולא אסרה תורה אלא "לא

השוחט את הבכור, עושה מקום בקופיץ **מיכן ומיכן** משני צידי מקום השחיטה, כדי לעשות מקום לסכין (2) השחיטה שלא תיפסל משום "חלדה" (3) **ותולש את השער** — (4) ובגמרא יתבאר כיצד הוא עושה, וטעם ההיתר שאינו חושש ל"לא תגוז בכור צאנך". (5)

ובלבד שלא יזיזנו לשער ממקומו כדי שלא יאמרו גזיזה עושה הוא בקדשים, אלא יניחנו שם בין שאר שערותיו.

וכן התולש (6) **את השער לראות מקום מום** כדי להראותו לחכם.

שיטת רש"י והרצב"ם. והתוספות מפרשים באופן אחר, וכפי שיתבאר בהערות שבגמרא.

6. נכתב על פי גירסת הב"ח, וכן הוא בשיטה **מקובצת** בגמרא. ובפשוטו הגירסא צריכה ביאור, כי מסקינן בגמרא דכוונת המשנה היא על היתר עשיית המקום ולא על כך שלא יזיזנו ממקומו, ואם כן, ראוי יותר לומר "וכן תולש את השער". ומיהו בהכרח הגירסא היא "התולש", שאם לא כן היתה הגמרא פושטת את ספיקה אם לכתחילה או בדיעבד מלשון "תולש", וכשם שפשטה מלשון הברייתא "תולשו".

7. לכאורה נראה שהחילוק בין "תולש" ל"גוזז" הוא, שה"תולש" עוקר מעיקרו, וה"גוזז" חותך. כי אי אפשר לפרש ד"תולש" היינו ביד, ו"גוזז" הוא בכלי, שהרי עכשיו סוברת הגמרא — וכפי שנתבאר בהערה לעיל — שעושה מקום בקופיץ בשביל סכין, ואם כן, הרי עושה בכלי, ומכל מקום אמרינן דתולש לאו היינו גוזז.

ומיהו ראה ב**לחם משנה** שבת ח ג, דלענין שבת "תולש" היינו שעושה ביד, וכן כתב במוסך השבת למנחת חינוך מלאכת קוצר אות ב, ובסוגייתנו הרי דנו אם תולש היינו גוזז בין

2. נתבאר על פי לשון רש"י שכתב: עושה מקום בקופיץ מכאן ומכאן למקום שחיתת הסכין. ומבואר מלשונו, שמפנה את השער בכלי שהוא הקופיץ, ואילו את השחיטה יעשה בסכין. ואף שבגמרא כה א מבואר: אמר רב אשי אמר ריש לקיש: לא שנו אלא ביד, אבל בכלי אסור. ומקשינן עלה: והקתני "עושה מקום בקופיץ מיכן ומיכן", ומשינין: תני "לקופיץ". ביארו האחרונים, שרש"י מפרש לפי ההוה אמינא שבגמרא, וכדרכו בפירושו המשניות.

3. נתבאר על פי רש"י. ותוספות פירשו באופן אחר.

4. כתבו אחרונים, שלכך נקטה המשנה "שער" ולא צמר, כדי להשיענו שאף שער השור אסור בגיזה, וכמבואר בברייתא המובאת בגמרא.

5. ומתבאר בגמרא בשני אופנים: האחד: מותר לכוין לתלוש, כי תלישה אינה גיזה שאסרה תורה.

השני: אסור להתכוין לתלוש אלא למשוך את השער לכאן ולכאן, רק שאינו חושש שמא יתלש משום דדבר שאין מתכוין מותר. כך הוא לפי

תגוז בכור צאנך" (8) ואם כן, ביום טוב אסור, כי אף שהתולש אינו חייב עליו משום גוזז, מכל מקום אסור דהוה ליה עוקר דבר מגידולו שהוא אסור ביום טוב. (9)

או דילמא: בעלמא סבר רבי יוסי בן שאין מתכוין מותר? (10)

לענין בכור ובין לענין שבת ויום טוב. ובדבר אברהם חלק א סימן כד ענף ג, כתב גם כן שסבור היה לומר שהחילוק הוא בין עקירה לגזיזה, וראיתו היא, משום שאם לא כן מאי קא משמע לן רב אשי לקמן דבכלי אסור, והרי פשיטא שזה הוא גוזז ממש, ומאי סלקא דעתיה דמקשה דפריך והקטני עושה מקום בקופיין. אך כתב שם [בד"ה כך]: כך אני סבור לומר בגדר התולש בסוגיין —

8. ביאר החזון איש [בכורות כא ה]: מיבעיא ליה אי מתניתין בתולש בכוונת תלישה, ומשום דתולש לאו היינו גוזז, ואין איסורו אלא מדרבנן, ומדרבנן מיהא אסירא, כדתנן "לא יזיזו ממקומו", אלמא דיש בתלישה משום איחלופי בגיזה, ומשום שעוסק במצוה התיירוהו, כשלא יזיז ממקומו.

9. א. פירוש: אף דתולש לאו היינו גוזז ואין לחייבו משום מלאכת גוזז, מכל מקום עוקר דבר מגידולו הוא, שהוא תולדה דקוצר, כן היא הפשטות.

ובדבר אברהם [חלק א סימן כד אות ח] כתב לתמוה: שמא, כשם דתולש לאו היינו גוזז לחייבו משום מלאכת גוזז, הוא הדין שתולש לאו היינו עוקר דבר מגידולו שחייב עליה משום תולדת קוצר, ומשום דתולש לאו היינו קוצר. וכתב להכריח מכאן, דפשוט ומקובל היה בידם במנין המלאכות בשבת דתולש הוי מלאכה אי משום גוזז אי משום קוצר, אבל מלאכה קים להו דבודאי הוי, ואסורה בשבת.

ב. הטעם שאינו מותר מפני מלאכת אוכל נפש, ראה מה שכתב בהלכות הרמב"ן.

10. נתבאר על פי רש"י. והתוספות הקשו על פירושו: למה לן להסתפק כנגדו ביום טוב מהו, היה לנו להסתפק בבכור עצמו באיזה אופן הוא מותר, אם אף כשמתכוין לתלוש, או דוקא כשאינו מתכוין לתלוש!?

ופירושו התוספות: שבאמת לפי שני הצדדים

אבל ברע"ב בפירוש המשנה בכורות ראיתי שכתב: ואין כאן משום לא תגוז בכור צאנך, דתלישה ביד לאו גזיזה היא, אבל בכלי ודאי אסור, ומלשונו נראה לכאורה, דעיקר החסרון שבתלישה דהכא הוא משום דהוי ביד, אבל בכלי מיקרי גוזז ודלא כמו שכתבנו. ועוד הביא שם מדברי הרמב"ן לשבת מד ב מבואר נמי כהרע"ב, דתולש דהכא היינו ביד, וזהו עיקר החילוק שבין גוזז ותולש וכל השקלא וטריא של הסוגיא, וכן הוא עוד בראשונים ז"ל [וכן הוא גם באחרונים ז"ל]. וראה עוד בגמרא חולין קלז א [הובא בדבר אברהם שם בתחילת דבריו] על הפסוק — ויקרא יט ט — "ובקוצרם את קוצר ארצכם לא תכלה פאת שדך בקוצרך ולקט קצריך לא תלקט": אין לי אלא קציר, עוקר [עם השרשים, כגון עדשים], תלמוד לומר "לקצור", תולש [ביד ולא עם השרשים כגון פולין] מנין תלמוד לומר "בקוצרך". ודחיית הראיה הנזכרת בתחילת ההערה, ראה מה שיתבאר בהערות על דברי רב אשי.

אמר לחו רב הונא לבני הישיבה שנסתפקו:
 זילו שיילוח לרב חננאל שהוא בקי
 במימותיו של רב, **אי אמר לנו משמיה דרב**
הלכה כרבי יוסי בן המשולם, כי אז **איפשוט**
לכו [אפשוט לכם] מה הוא טעמו של רבי
 יוסי בן המשולם ויפשט ספיקכם. (11)

אתו בני הישיבה שיילוח [שאלו את רב
 חננאל], **ואמר לחו: הכי אמר רב הלכה כרבי**
יוסי בן המשולם.

ומשנתברר להם שהלכה כרבי יוסי בן
 המשולם, **אתו לקמיה דרב הונא** לשמוע מה
 הוא טעמו, וממילא כיצד הדין כנגדו ביום
 טוב. **אמר לחו רב הונא: כנגדו ביום טוב**
מותר, ומשום שגם גבי בכור לא התיר רבי
 יוסי בן המשולם אלא כשאינו מתכוין, ולכן
 אף ביום טוב מותר!

איתמר נמי: אמר רב חנניה בר שלמיא
משמיה דרב: כנגדו ביום טוב

כה-א **מותר**, כי טעמו של רבי יוסי בן המשולם

הוא משום שאינו מתכוין.

ומקשינן: **ומי אמר רב הכי** שכנגדו ביום
 טוב מותר, והיינו משום ש"דבר שאין
 מתכוין מותר" כדעת רבי שמעון הסובר כן
 בעלמא?! **והא אמר רב שימי בר חייא**
משמיה דרב:

מסוכריא דנזייתיה [ברזא של חבית,
 שכורכין סביבותיה נעורת ומטלגיות] **אסור**
להדוקיה ביומא טבא [אסור להדקה לחבית
 ביום טוב] כיון שנסחט היין מן המטלגיות.
 הרי שסובר רב כרבי יהודה הסובר בעלמא:
 דבר שאין מתכוין אסור!?

ומשנינן: **בהחיא** — להדוקיה מסוכריא
 דנזייתא — **אפילו רבי שמעון מודה שאסור**,
דאביי ורבא דאמרי תרוייהו: מודה רבי
שמעון בפסיק רישיה ולא ימות.

ואכתי מקשינן: **והא אמר רב חייא בר אשי**
אמר רב בהדיא: הלכה כרבי יהודה! ? ורב
חנן בר אמני אמר שמואל: הלכה כרבי

מותר אפילו לכתחילה לתלוש את השער. ואם
 כן, נראה שאינו סובר כהתוספות, שהרי לשיטתם
 בין כך ובין כך לא הותר לכתחילה לתלוש, אלא
 כשאינו מתכוין.

והטור [סימן שח] כתב [וכן כתב בשו"ע
 שם]: וכשבא לשוחטו יכול לתלוש הצמר של
 מקום השחיטה כדי לעשות מקום לשחיטה,
 ובפשוטו משמע, שאף הוא סובר כרש"י. ולפי
 זה דבריו אינם כדברי אביו הרא"ש כאן שפירש
 כהתוספות. וראה מגן אברהם תצח כג ושער
 המלך הלכות יום טוב ג ג, ועוד יתבאר מזה
 בהמשך הענין.

11. ראה מה שביארו התוספות בזה.

אין מותר אלא כשאין מתכוין, ואף דלפי צד
 אחד תולש לאו היינו גוזז, מכל מקום מדרבנן
 אסור במתכוין גזירה תולש אטו גוזז, ואם כן,
 לענין בכור אין ספק [חוץ מלענין מלקות]. ולכן
 מסתפקת הגמרא לענין יום טוב: האם דבר שאין
 מתכוין אסור, ולא התירו בכור אלא משום
 שאין כאן אלא איסור דרבנן, שהרי תולש לאו
 היינו גוזז. או דילמא דבר שאין מתכוין מותר,
 ואם כן, אף ביום טוב מותר דבר שאין מתכוין.
 והרמב"ם פסק [מעילה א יא]: השוחט בכור
 או שאר מוקדשין, תולש את השער מכאן ומכאן
 לעשות מקום לסכין, ומבואר שמתר הוא
 לתלוש לכתחילה. ובפשוטו, טעמו הוא משום
 שהוא סובר "תולש לאו היינו גוזז", וממילא